

Lidská důstojnost jako hlavní etický a lidskoprávní princip

T322 Teologická etika 1
VOŠ Jabok

Mgr. Zdenko Š Širka, ThD

Hlavní struktura:

- ▶ 1. Úvodem
- ▶ 2. Lidská důstojnost
- ▶ 3. Lidská důstojnost a dokumenty
- ▶ 4. Důstojnost a lidská práva

1. Úvodem.

- ▶ Důstojnost jako pojem
- ▶ Dignity. Würde.
- ▶ Co označuje?
- ▶ Jak jí rozumět? Jak interpretovat?
- ▶ Kde se s tím pojmem/principem setkáme?

Lidská důstojnost

Pojem lidská důstojnost:

- ▶ je zatížen růzností výkladů
- ▶ těší se pozornosti rozličných disciplín
(filosofie, teologie, náboženství, etiky, politiky, práva, psychologie, sociální práce, literatury, umění aj.)

Lidská důstojnost

Etymologická otázka:

„lidská důstojnost“

nebo

„důstojnost člověka“

Lidská důstojnost

- ▶ Lidská důstojnost je **Těžko definovatelná**

Nebezpečí:

- ▶ často omílané, vysmívané, bezobsažné fráze,
- ▶ hezké floskule, prázdného slova.
- ▶ Používáme ho vždy, když postrádáme věcné argumenty.

Důležité otázky:

- ▶ Má vůbec pojem lidské důstojnosti normativní sílu?
 - ▶ Je pojem lidské důstojnosti jednotně vykládán?
-

2. Lidská důstojnost

Různé výklady:

- ▶ –jako ochranu sebeurčení; jako vztah uznání;
- ▶ –pravo na zajištění a uspokojení jiných základních životních potřeb (tzv. socialni koncept);
- ▶ – jako ochranu před ponižovaným a před narušením sebeúcty

Lidská důstojnost

- ▶ Argument v etických diskusích / porušení důstojnosti
- ▶ Základ lidské existence, pokojného soužití mezi lidmi, platforma diskuse kontroverzních (naléhavých) otázek.
- ▶ Lidské důstojnosti (důstojnosti člověka) se dovoláváme, když je: pošlapávána nebo ohrožována.

Lidská důstojnost

Příklady porušování:

- ▶ Obchod s lidmi do sexuálního průmyslu –
- ▶ proč je morálně zavrženíhodný? a trestným činem?
- ▶ V čem spočívá porušení lidské důstojnosti?

Lidská důstojnost

Kde se s ní setkáváme?

- ▶ Lidskoprávní dokumenty
- ▶ Právní řád ČR (př. hlava trestního zákoníku; Zákon o sociálních službách)
- ▶ Étos profese sociální práce
- ▶ Materiály k sociálně patologickým jevům... (př. obchod s lidmi)

Lidská důstojnost

Je základem:

- ▶ Charty spojených národů z 26. 6. 1945
- ▶ Všeobecné deklarace lidských práv (1948)
(bezprostřední odpověď na masová zvěrstva proti lidskosti
dvou světových válek)
- ▶ moderních ústav vyspělých zemí

Lidská důstojnost

- ▶ *„My, členové spojených národů jsme pevně rozhodli (...), obnovit a posílit naši víru (....) v lidskou důstojnost a hodnotu lidské osoby.“*
(preambule Charty spojených národů z 26. 6. 1945)
 - ▶ *„Všichni lidé se rodí svobodní a stejné důstojnosti a práv.“*
(1. článek Všeobecné deklarace lidských práv 10. 12. 1948)
-

Lidská důstojnost

- ▶ *„Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti a právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“.*
(čl. 1. Listiny základních práv a svobod promulgované v roce 1993).

Lidská důstojnost

Shrnutí:

- ▶ Respekt k důstojnosti člověka je základem pokojného soužití, humanity.
- ▶ Úcta k člověku je trvalým požadavkem. Realizace této úcty v dějinách, je často podmíněna dobovým chápáním člověka.
- ▶ Pojem lidská důstojnost je v základu VDLP a ústav vyspělých zemí.
- ▶ V 21. stol. dochází přesto k masivnímu pošlapávání lidské důstojnosti (války, terorismus, mučení, vykořisťování...)

Lidská důstojnost

Původ:

- ▶ 1948 „Všeobecná deklarace lidských prav“
- ▶ Ne-náboženský pojem (imago Dei?)
- ▶ Z filozofické tradice, nejširší pojem

Lidská důstojnost

Lidská důstojnost:

Po mnoho století

- ▶ výlučným tématem filozofie a náboženství

v novověku

- ▶ tématem jurisprudence a politiky

Lidská důstojnost

synonyma:

- ▶ *váženost, vážnost, ctihodnost, vznešenost, vhodnost, slušnost, náležitost*
- ▶ Orientace na bytí, na „*přirozenost*“ člověka, na to, co je lidem společné přes všechny ideologické, rasistické, náboženské a politické rozdíly a protiklady

Lidská důstojnost

V průběhu dějin 2 základní významové linie:

- ▶ 1.Lidská důstojnost jako určení bytí, přísluší všem bytostem, které mají lidský obličej, od narození. Důstojnost je dána předem.
- ▶ 2.Lidská důstojnost jako určitý požadavek na podobu člověka; představuje individuální zásluhu či společenský výkon. Důstojnost je získávána.

Lidská důstojnost

Inherentní ontologicky pojatá (v něčem obsažená) nepodmíněná důstojnost:

- ▶ metafyzický (vnitřní) bytostný charakter člověka
- ▶ nárokuje si respekt mravního ohledu
- ▶ *inkluzivní* pojetí lidské důstojnosti
- ▶ vztahuje se na všechny lidi
- ▶ konkretizuje se v realizaci etických požadavků
- ▶ má se projevovat odpovídajícími činy důstojným myšlením a jednáním

Lidská důstojnost

Kontingentní „sociální“ nebo podmíněná:

- ▶ ocenění osobních kvalit či zásluh jednotlivce
 - ▶ privilegované společenské postavení člověka
 - ▶ připisuje se jen vybraným lidem (*exkluzivita*)
 - ▶ může být získána, ztracena či znovu osvojena
 - ▶ váže na sebe požadavek rozličného respektu a úcty
 - ▶ není mravním požadavkem
 - ▶ nemusí se výlučně vztahovat na člověka
(živočichové, rostliny, příroda, lidské výtvořy)
-

Lidská důstojnost

Tři formy kontingentní důstojnosti:

- ▶ 1. Její **první forma** se může identifikovat s estetickými vlastnostmi, vážností a v sobě spočívající velkoleposti, která může být připisována nejen člověku, nýbrž také zvířatům, rostlinám a dokonce věcem (sloni, vzácné stromy, hory nebo katedrály).
 - ▶ 2. Ve **druhé formě** kontingentní důstojnosti jde o důstojnost osob, které zaujímají nějaké vysoké společenské postavení nebo úřad (důstojnost právníka či soudce, lékařská důstojnost, důstojnost biskupa...).
 - ▶ 3. **Třetí formou** kontingentní důstojnosti je **expresivní** (vyjadřovací) důstojnost, která spočívá v tom, že se někdo chová váženě nebo že je v jeho jednání vyjádřena důstojnost, (např. když někdo říká: „Hokejisté nesli porážku se ctí“).
-

Lidská důstojnost

- ▶ Tyto tři formy kontingentní důstojnosti se liší od inherentní důstojnosti. Zatímco inherentní důstojnost přísluší všem lidem bez toho, že by mohla být ztracena nebo osvojena, jsou tři formy kontingentní důstojnosti rozděleny nerovnoměrně a mohou být získány, ztraceny a opět získány.

Lidská důstojnost

- ▶ V průběhu dějin se koncipují dvě podstatné výkladové formy lidské důstojnosti – kontingentní a inherentní pojetí.
- ▶ V západních dějinách se tyto dva výkladové přístupy doplňují. Člověk jako důstojná bytost, má svým životem tuto důstojnost osvědčovat a prohlubovat.

Byly vymezeny čtyři typy důstojnosti člověka:

- ▶ a) **důstojnost zásluh**, která odráží postavení člověka podle jeho ekonomických a sociálních zásluh. Kdy jedinci je připisována nějak důstojnost v závislosti na jeho roli ve společnosti. Jde tedy o důstojnost, která je člověku přičítána, aniž by se o ni nějak významně zasadil.
- ▶ b) **důstojnost mravní síly**, jenž je odvozována především od autonomie každého jedince. Je vysvětlována tak, že člověk, který jedná mravně a správně může být na sebe patřičně hrdý. Naopak jedinec, který se chová nepatřičně vůči vnějšímu světu, může velmi snadno pozbyť svou sebeúctu, stejně tak může jakoukoliv úctu ztratit v očích třetích lidí.

-
- ▶ **c) důstojnost osobní identity**, která je chápána v rovině osobní identity každého jedince. Úzce souvisí s integritou jedince, s jeho vědomím vlastního já. Často bývá narušována z vnějšku (např. šikana), kdy pod vlivem jednotlivých útoků jedinec ztrácí vědomí vlastní ceny a sebedůvěru. Člověk disponující důstojností osobní identity dokáže svůj život vést pozitivním způsobem.
 - ▶ **d) nezcizitelné hodnoty jedince** – Menschenwürde, je vůbec nejširším pojetím důstojnosti, která je odvozována ze samotné podstaty lidské existence, bez ohledu na tělesný, duševní či sociální stav.
-

2. Lidská důstojnost a dokumenty.

Všeobecná deklarace lidských prav, 1948.

- ▶ Preambule:
- ▶ „...uznání **přirozené/inherentní důstojnosti** a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, (Preambule)
- ▶ Inherentní – vrozená/přirozená

Lidská důstojnost a dokumenty.

- ▶ Článek 1:
- ▶ „ „Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní v **důstojnosti** i právech. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství“
- ▶ Pokračuje výčet lidských prav
- ▶ Vztah důstojnosti a lidských prav / lidské práva jako konkretizace lidské důstojnosti
- ▶ Důstojnost: základ a cíl lidských prav

Lidská důstojnost a dokumenty.

- ▶ Podobně i v jiných dokumentech:
 - ▶ - Úmluva o právech dítěte
 - ▶ - Úmluva o právech osob s postižením: diskriminace či sociální znevýhodnění je porušením lidské důstojnosti / sociální znevýhodnění znamená porušení lidské důstojnosti

Lidská důstojnost a dokumenty.

Charta základních prav EU (2000)

- ▶ Preamble:
- ▶ „ Unie, vědoma si svého duchovního a morálního dědictví, se zakládá na nedělitelných a všeobecných principech lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity; spočívá na zásadách demokracie a právního státu“

Lidská důstojnost a dokumenty.

HLAVA I - DŮSTOJNOST

▶ **Článek 1 Lidská důstojnost**

▶ „Lidská důstojnost je nedotknutelná. Musí být respektována a chráněna.“

▶ **Článek 2 Právo na život**

- ▶ 1. Každý má právo na život.
- ▶ 2. Nikdo nesmí být odsouzen k trestu smrti ani popraven.

▶ **Článek 3 Právo na nedotknutelnost lidské osobnosti**

- ▶ 1. Každý má právo na to, aby byla respektována jeho fyzická a duševní nedotknutelnost...

Lidská důstojnost a dokumenty.

- ▶ Princip lidské důstojnosti konstituuje Chartu, kterou předchází a vůči níž se označuje jako nadčasová.
- ▶ Kdo je nositelem lidské důstojnosti, má právo na rovne zacházení, na práva a svobody.

Lidská důstojnost a dokumenty.

Listina základních práv a svobod ČR.

- ▶ Součást ústavního pořádku
- ▶ Článek 1: „Lide jsou svobodni a rovni v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“
- ▶ LD jako výkladové kritérium, které se promítá do všech základních práv a svobod

Lidská důstojnost a dokumenty.

- ▶ Článek 10.
- ▶ „Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“
- ▶ Lidská důstojnost není tedy jen jedním ze základních právo.

Trestní zákoník ČR.

- ▶ Hlava III. (lidská důstojnost v sexuální oblasti)

Lidská důstojnost a dokumenty.

Charta prav umírajících (1999)

- ▶ Standardy v kontextu biomedicíny
- ▶ nedotknutelnost lidská důstojnost ve všech obdobích života
- ▶ univerzalita lidská důstojnost
- ▶ lidská důstojnost + právo na život

Lidská důstojnost a dokumenty.

- ▶ 1. „Posláním Rady Evropy je chránit důstojnost všech lidí a práva, jež z ní lze odvodit...“
- ▶ 5. „Povinnost respektovat a chránit důstojnost všech smrtelně nemocných a umírajících osob je odvozena z nedotknutelnosti lidské důstojnosti ve všech obdobích života. Respekt a ochrana nacházejí svůj výraz v poskytnutí přiměřeného prostředí, umožňujícího člověku důstojné umírání...“
- ▶ 7. „Základní práva odvozená z důstojnosti smrtelně nemocných nebo umírajících osob jsou dnes ohrožena mnoha faktory:...“

Lidská důstojnost a dokumenty.

- ▶ 8. „aby ve všech ohledech respektovala a chránila důstojnost smrtelně nemocných nebo umírajících lidí, a to tím:
 - ▶ a. že uznají a budou hájit nárok smrtelně nemocných nebo umírajících lidí na komplexní paliativní péči a že přijmou příslušná opatření:
 - b. tím, že budou chránit právo smrtelně nemocných a umírajících osob na sebeurčení a že pro to přijmou nutná opatření:....
 - ▶ c. že zachovají předpis, zakazující úmyslné usmrcení smrtelně nemocných nebo umírajících osob a že zároveň:....
-

Lidská důstojnost a dokumenty.

Viz další dokumenty:

- ▶ Úmluva o lidských Pravech a biomedicíně (1997)
 - zneužití medicíny ohrožuje LD
- ▶ Všeobecnou deklarace bioetice a lidských Pravech (2005)
 - podporovat respekt k LD a chránit lidská práva

Lidská důstojnost a dokumenty.

- ▶ **Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků, 2004**

- ▶ Článek 4:

- ▶ „ „Socialní práce je založena na respektu k hodnotě a důstojnosti všech lidí a na právech, která z toho vyplývají.“

- ▶ „Sociální pracovníci podporují a chrání fyzickou, duševní, emocionální a duchovní integritu a blaho každého člověka.“

- identita osoby zahrnuje biologickou, psychologickou, sociální, kulturní a spirituální dimenzi

- respektovat důstojnost člověka znamená chránit a

- ▶ podporovat všechny rozměry celostního pojetí člověka

Lidská důstojnost a dokumenty.

Význam pro sociální práci:

▶ **1. Respektovat právo na sebeurčení**

- sociální pracovníci respektují a podporují právo lidí na provádění vlastních výběrů a rozhodnutí, nezávisle na jejich hodnotách a životních rozhodnutích, za předpokladu, že to neohrozí práva a legitimní zájmy druhých.

▶ **2. Podporovat právo na participaci**

- sociální pracovníci podporují plné zapojení a účast lidí, kteří používají jejich služby, takovými způsoby, aby mohli dosáhnout zmocnění ve všech aspektech rozhodování a jednání, které ovlivňuje jejich život.

Lidská důstojnost a dokumenty.

▶ 3. **Jednat s každým člověkem jako s celostní bytostí**

—

- sociální pracovníci se zajímají o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usilují o rozpoznání všech aspektů života člověka.

▶ 4. **Identifikovat a rozvinout silné stránky**

- sociální pracovníci se zaměřují na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit, a tak podporují jejich zmocnění (empowerment)

Lidská důstojnost a dokumenty.

- ▶ Církevní dokumenty.
- ▶ **Gaudium et Spes:**
 - ▶ - důstojnost + člověk je stvořen k Božímu obrazu / vtělení Krista -> vznešená důstojnost
- ▶ **Instrukce Dignitas Personae, 2009:**
 - ▶ - důstojnost od početí do smrti / univerzalita LD / LD + ochrana života / důstojnost je vtisknutá každému člověku

Lidská důstojnost a dokumenty.

Prozatímní zjištění:

- ▶ Významné postavení v různých dokumentech: Lidskoprávních i profesních...
- ▶ Základ lidských práv
- ▶ „Blízkost“ se svobodou, rovností, solidaritou
- ▶ Napětí, různé důsledky z jejího používání (hlavně biomedicína): komu? Odkdy? Dokdy?
- ▶ Přesto: vlastně neodůvodněna a blíže (až na výjimky) neinterpretována...
- ▶ I přes potřebu konkretizace a aktualizace není LD prázdným pojmem, který se může libovolně naplňovat.

TEORIE.

- ▶ Vrozená důstojnost člověka?
- ▶ „Všichni lidé rodí se svobodni a sobě rovni v důstojnosti i právech“ (Všeob. deklarace lidských prav)
- ▶ Je tomu tak v skutečnosti ve světě? Ne.
- ▶ Normativně kritické určení, o jehož naplňování se má usilovat, k němuž je potřeba se stále více přibližovat a jež slouží jako silný eticko-právní nástroj pro kritiku praktik a poměrů, které jsou s ním v
- ▶ rozporu.

-
- ▶ NE, lidská důstojnost jako přirozená výbava
 - ▶ Inherentní – metafora

 - ▶ Teorie uznání:
 - ▶ - lidská důstojnost se uznává ve společnosti
 - ▶ - také nedokonalá, jenom společensky užiteční mají uznanou důstojnost
 - ▶ - riziko svévole
 - ▶ - procesy společenského uznání přece můžou důstojnost jenom potvrdit, ne konstituovat
-

-
- ▶ Modifikovaná teorie uznání. (střední cesta)
 - ▶ - inherentní (vrozená/přirozená) důstojnost
 - ▶ - zároveň nepřehlíží společenské procesy
 - ▶ - důstojnost jako „základní pozice vrozeného sociálního postavení“
 - ▶ - odpor vůči svévoli společenského přidělování
 - ▶ - závaznost, nutnost potvrzovat a udržovat důstojnost
-
-

-
- ▶ **Odůvodnění a interpretace na základě biblického poselství.**
 - ▶ Idea člověka stvořeného k Božímu obrazu a podobenství
 - ▶ Nepřekonatelný příklad Božího obrazu a podobenství=Ježíš Kristus (imago Christi=k obrazu a podobenství Ježíše Krista) –
 - ▶ Přisouzení důstojnosti člověku na základě ospravedlnění z milosti, inkarnace –
 - ▶ Boží příklon bez předchozích předpokladů výkonu, vlastností, kvalit, znaků –
 - ▶ Plyne ochrana těch nejslabších, zranitelných, neschopných vyjádřit své zájmy...
-

3. Důstojnost a lidská práva.

- ▶ Důvod (základ) práva
- ▶ Zejména v lidských právech se stává předmětem explicitního (zřetelného, výslovného, přesného) právního uznání

Příklad přiblížení z filozoficko-etické tradice:

- ▶ Uznání vyžaduje, aby se člověk nikdy úplně neinstrumentalizoval, ale vždy se s ním jednalo taky jako s účelem o sobě.
- ▶ Přes všechny role, funkce, rozdíly se může člověk vnímat jako svébytný subjekt –
- ▶ Jeho základní práva se musí zajistit

Důstojnost a lidská práva.

Nezbytnost pojmu důstojnosti pro porozumění lidských práv.

- ▶ Odvolání na lidskou důstojnost umožňuje dát jednotlivé lidskoprávní normy do spojitě závazné smysluplné souvislosti – vnitřní jednota
- ▶ respektování, ochrana a zajištění jednotlivých základních lidských práv znamená respektovat, chránit a zajišťovat lidskou důstojnost

Důstojnost a lidská práva.

- ▶ Hranice:
- ▶ - ne každé omezení lidských prav porušuje lidskou důstojnost – viz vězeň a právo na svobodu pohybu

Vztahy mezi důstojností a lidskými právy:

- ▶ - redukcionistický:
- ▶ - Ne-redukcionistický:

Důstojnost a lidská práva.

- ▶ Elementární nárok každého člověka na respekt (úctu)
 - ▶ Tento nárok je předpokladem (pramenem) všech normativních závazností

 - ▶ Všichni lidé patří do pletiva vzájemného elementárního nároku na respekt, který staví na lidském bytí a zakládá celou oblast práva a mravnosti –
 - ▶ Proto je myslitelná jen jako jedna a rovná důstojnost každého člověka (na základě lidského bytí, lidství, oné „pocty“ subjektu zodpovědnosti) –
 - ▶ To se označuje jako **normativní univerzalizmus lidských prav**
 - ▶ Proto je nezávislá na vnějších kritériích, znacích, hodnoceních, odstupňování (např. osobní výkon, společenská užitečnost, šarm, inteligence, chování, fáze života...).
-

Důstojnost a lidská práva.

- ▶ Nezcizitelná lidská práva.
- ▶ Lidskoprávní princip lidské důstojnosti náleží každému pouze na základě lidství.
- ▶ Každému je možno a nutno ji jen uznat a nikomu ji nelze odebrat a nikdo ji nemůže ztratit či se ji zříci.

-
- ▶ Případné otázky, konzultace, dodatečné informace na sirka@jabok.cz

